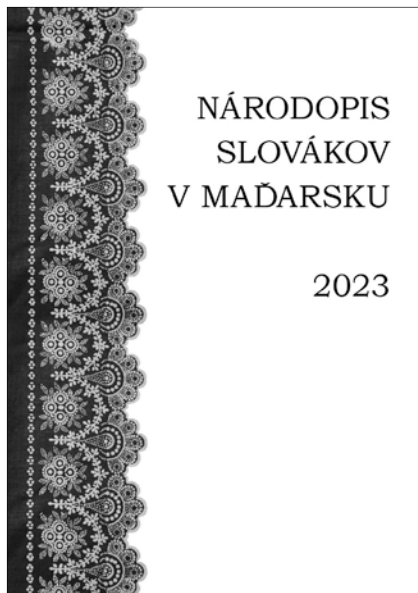

Új szlovák néprajzi kötet jelent meg

Nemrég vehettük kézbe a Magyar Néprajzi Társaság „A magyarországi nemzetiségek néprajza” kiadványsorozata részeként megjelent *A magyarországi szlovákok néprajza (Národopis Slovákov v Maďarsku)* című alsorozatainak 26. kötetét. A könyv kiadását a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. és a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete támogatása tette lehetővé.

A kötet szerkesztő, dr. Király Katalin PhD történeti, szellemi és tárgyi néprajzi tanulmányokat válogatott a kiadványba. Tekintsük át dióhéjban, kik s miről írtak benne.

Szuda Krisztina Eszter Női adatközlők emlékezései 75 év távlatából a csehszlovák–magyar lakosságcsere eseményeire címmel az 1946-49 közötti időszak dél-alföldi emlékiratait és saját pilisszentkereszti kutatásait használta alapanyagul. Kitér a csehszlovák agitátorok azon főbb meggyőzőési motívumaira, amelyekről a legtöbb áttelepülésre jelentkezett magyarországi szlovákok vártak. A szerző az *Oral history* módszerével igyekezett feltárni a női megéleltörténeteket, különös tekintettel a második generációs pilisszentkereszti nőkére. A válaszadók elsősorban gyermekkoruk nézőpontjából értékelték az eseményeket, rekonstruálták a családtörténeteket, amelyekben legfőképp a szüleik és nagyszüleik által használt motívumok hangsúlyosak. A különböző motivációkat összehasonlító elemzés megvilágítja, hogy a két régió szlovák családjainak nőtagjai hogyan értékelték a lakosságcserét.

Császári Éva tanulmánya a bükki *Répáshuta szlovákjainak a névváltoztatási folyamatait* vázolja fel, majd a ragadványnevek rendszerét mutatja be. A repáshutai szlovákok családnév-magyarosításának kezdete a millennium évéhez szorosan kapcsolódik, a legfőbb kezdeményező pedig a helyi római katolikus plébános volt. A folyamat során az eredeti szláv (szlovák, cseh, morva) és német hangzású családnevek csaknem teljesen eltűntek, s magyar vezetéknevekre cserélődtek. A becenevek, ragadványnevek és gúnynevek kialakulásának folyamatán keresztül megérthetjük a névváltoztatások indítékait is.

Id. Markovitz Mátyás szarvasi evangélikus lelkész 1750-ben tette közzé *Egyházi és községi rendjét*. Az időközben elveszett kézirat tartalmát *ifj. Tessedik Sámuel* evangélikus lelkész helytörténeti írásából ismerhetjük, az eredeti kézirat rövidített változatát pedig az ún. *Kristoffy protokollum* tartalmazza. *Rágyanszki György* az utóbbi dokumentum forráskiadására vállalkozott. Markovitz tiszteletes rendeletei nagy jelentőségűek a magyarországi szlovák néprajzkutatások szempontjából is. Az említett forrás részletesen leírja az egyes életeseményeket (keresztelő, házasság, temetés), valamint betekintést nyújt a XVIII. századi Szarvas hiedelemvilágába és a népi gyógyászat történetébe is.

Volter Domonkos Pest vármegye részben szlovák múltú városa, *Isaszeg temetési énekeit* vizsgálta, fehér foltot tüntetve el a nemzetiség önismeretéből. Tanulmányában a település temetésein elhangzott népelemek – helytörténeti gyűjteményben őrzött – kéziratokat adja közre. A szövegek egyaránt tartalmaznak fontos nyelvjárási és vallási elemeket, melyek a múzeum további anyagaival együtt Isaszeg egykori szlovák nyelvhasználatáról tanúskodnak. A kutató a szövegekhez kapcsolódva bemutatja a témához köthető, a szóbeliségben fennmaradt népdal- és népelemek-szövegeket, a XIX. századi imakönyvek temetési dallamaira is kitérve.

Erdélyi-Molnár Klára az MTA Zenetudományi Intézetének szlovák népzenei gyűjtéseit tekintette át. Az intézet Népzenei és Néptánc Archivuma a történelmi országterület kétszázánál több szlovákok lakta településéről,

körülbelül háromszáz gyűjtési alkalom anyagát őrzi mintegy 6500 kottás feljegyzésen, illetve 320 magnetofonszalagon, kazettán és egyéb hanghordozón. A mai magyarországi szlovák anyag legnagyobb része *Manga János*tól és *Lami Istvántól* származik. A szlovák és magyar nép ezredéves közös történelme, művelődéstörténete indokolja, hogy e népek hagyományos zenéjének közös történetét is megkíséreljük megragadni. Az Intézetben készülő magyarországi szlovák népdalkiadványokban legújabbán a dalokat zenei stílustörténeti rendben szerepeltetik, utalva dallami, szövegi, műfaji rokonságaikra és kapcsolataikra is.

Muskovics Andrea Anna a főváros vonzaskörzetéhez tartozó *Tárnok történeti és néprajzi vázlatát* készítette el. A település egészen a múlt század harmadik évtizedéig megőrizte nemzetiségi (szlovák és német) jellegét. Ekkor azonban gyors és drasztikus változások zajlottak le (nagyarányú parcellázások, lányok budapesti szolgálatba állása, fővárosba ingázó munkások, az oktatásban és az egyházban jelentkező magyarosítási törekvések, stb.). A legjelentősebb események felvázolása, valamint a népi kultúra egyes elemeinek kiemelése alapján (elsősorban a húsvéti népszokások, valamint a viselet) képet kaphatunk arról, hogy még egy, az 1930-as évekig zártságát és nemzetiségi jellegét megőrző településen sem volt olyan egységes a népi kultúra, ahogy azt elsőre gondolhatnánk. A rendkívül összetett jelenségben a környező települések hatása, a földrajzi környezet befolyásoló ereje, valamint az ott élők származásából adódó jellegzetességek is megmutatkoznak.

Szabó Orsolya egy mátrai szlovák faluban vizsgálta a hagyományalkotás folyamatát. *Boglár Lajos* etnológus 1968-ban készített *Asszonyfarsang Mátraalmáson* című filmje nagyban hozzájárult a megörökített hagyomány megszűnéséhez. A film bemutatása után a faluban ugyanis nagy botrány támadt miatta, az asszonyfarsang rítusa megszűnt, és az asszonyok többé nem merték megrendezni. Új csoportokat hoztak létre, melyek célja továbbra is az összetartozásuk kifejezése volt, a falu társadalmi viszonyainak megváltozásával azonban már nem volt többé szükség a férfiak kizárására. Az asszonyfarsang, az egynapos hatalomátvétel, okafogyottá vált, hiszen a mindennapi élet kulcspozícióit megszerezték maguknak az asszonyok.

Filus Erika Az *állapotváltozás jelzése a kiskőrösi viseletben* című tanulmányában a szlovák telepítésű Kiskőrös egyedülálló viseletrendszerét mutatja be a jelzéssel bíró öltözetdarabok ismertetésén keresztül. Az emberélet fordulóinak – a születésnek, a keresztelésnek, a házasságkötésnek és az azt megelőző jegyességnek – ugyanúgy megvoltak az öltözetbeli jellemzői, mint a legénykornak, a lányságnak vagy az asszonyi mivoltnak. A viselet színe és díszítettsége a leghatározottabban a személyes gyász és az egyházi nagyünnepnek alkalmával változott meg. A szerző az 1920-as évektől a kivetkőzésig, az 1950-es évekig mutatja be a kiskőrösi öltözékek életkorjelző ruhadarabjait.

Király Katalin a *képfestés szlovák örökségét* tanulmányozta Magyarországon. Az európai dúcnymás és indigó textilfestés 2018-ban felkerült Az *emberiség szellemi kulturális örökségének* reprezentatív UNESCO-listájára. A felterjesztők között szerepelt Magyarország és Szlovákia is. A szlovák települések ünnepi, félünnepi és hétköznapi ruhaként őrítették a festő ruhát, melyek az egyes térségekben és falvakban-városokban eltérő formában maradtak fenn. A paraszti kultúrában meghatározó szerepet játszott a felekezeti hovatartozás, így a munkatilalmak, böjtölési rendek mellett fontos volt a viselet is. A képfestő ruha viselője szigorúan követte az egyház által előírt ünnepek rendjét, és ennek megfelelő ruhadarabokat öltött magára. A néprajzkutató szerző tanulmányában bemutatja néhány hazai szlovák képfestő műhely tevékenységét és az egyes szlovák települések festő viseletének a közösség életében betöltött szerepét is.

Tartalmas, színvonalas kiadvánnyal gazdagodott a hazai szlovákság néprajzi irodalma.

dr. Székely András Bertalan
sorozatszerkesztő

Húsvéti sibalók az 1960-as évek első felében.
Tárnok.
Fénykép Lizicska Pál örökségéből.

A vőfélybotokat az 1950-es években még
képfestő kendővel díszítették.
Tatabánya-Bánhida.
A képet restaurálta: Dallos István fotóművész.

